

Pozicijska studija

Uloga organizacija civilnog društva
u provedbi strategija i politika medijske
i informacijske pismenosti u
Bosni i Hercegovini

This project is funded by European Union

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Sarajevo,
novembar/studeni 2020.

Sadržaj

Sažetak	5
Uvod	6
Trenutno stanje – civilno društvo nije prepoznato kao strateški partner	8
Dalji koraci – imperativ zagovaranja	12
Preporuke	15
Podizanje svijesti sa fokusom na javni sektor i subjekte u obrazovanju	15
Osnaživanje baze civilnog društva – podrška razvoju aktivnog građanstva	15
Bibliografija	16

Autori:

**Projektni tim Instituta za društvena istraživanja
Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu**

Voditelj projekta:

Doc.dr. Emir Vajzović - emir.vajzovic@fpn.unsa.ba

Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, 2020.

Ovaj dokument je rezultat višegodišnjeg zajedničkog rada multidisciplinarnе grupe istraživača iz Bosne i Hercegovine i regiona na razvoju akademske izvrsnosti, okupljene oko Instituta za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. Okosnicu čini saradnja Fakulteta političkih nauka i Odsjeka za komparativnu književnost i informacijske nauke Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, te kontinuirani značajan doprinos Univerziteta u Istočnom Sarajevu, Sveučilišta u Mostaru i Univerziteta u Banjoj Luci.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License. - Imenovanje-Nekomercijalno CC BY-NC –

Ova licenca dopušta drugima da remiksiraju, mijenjaju i prerađuju ovo djelo u nekomercijalne svrhe, uz obavezu navođenja autora.

* Ovaj dokument je urađen u sklopu projekta: “Izgradnja povjerenja u medije u Jugoistočnoj Evropi i Turskoj, faza 2“ koje finansira EU-UNESCO.

Sažetak

Svrha dokumenta je potaknuti raspravu o ulozi organizacija civilnog društva u procesu integracije i unapređenja medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini. Bosna i Hercegovina još nema strategiju i politike o integraciji i unapređenju medijske i informacijske pismenosti te se trenutno nalazi u fazi razvoja strateških principa koji će modelirati buduća promišljanja o medijskoj i informacijskoj pismenosti. Uprkos iscrpnom angažmanu aktera civilnog društva, te preporuka Evropske unije, javne institucije još nisu prepoznale sektor civilnog društva kao istinskog partneru u ovom procesu. Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu je razvio model horizontalne i vertikalne integracije medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini, koji se nudi kao platforma za zagovaranje koja u konačnici garantuje održivost i izvodljivost budućih intervencija uz podršku i angažman aktera civilnog društva.

Uvod

Strateško promišljanje o medijskoj i informacijskoj pismenosti (MIP-u) u Bosni i Hercegovini (BiH) je tek u inicijalnoj fazi osmišljavanja.¹ Strateški okvir tek treba da se uspostavi jer javni sektor koji je zadužen za kreiranje mehanizama i uspostavu politika tek treba da napravi prve konkretne korake za unapređenje MIP-a u BiH. Univerzitet u Sarajevu u saradnji sa drugim javnim univerzitetima u BiH je uz podršku UNESCO-a, EU i OSCE-a, te partnera iz javnog sektora i civilnog društva pokrenuo opsežne konsultacije i strategijama i politikama MIP u BiH od 2018. godine. Već 2018. godine je utvrđena potreba da se krene u proces izrade strateškog okvira na svim nivoima. Ipak, do sada nisu pokrenute aktivnosti na razvoju strategija. Razlozi za manjak konkretizacije koraka u izradi strategija mogu se pripisati mnogim faktorima koji su vezani za institucionalno i političko okruženje u kojem se strategije trebaju napraviti. Ipak, jedan od razloga je to što MIP nije još prepoznat kao esencijalan za dugoročnu demokratizaciju društva i preduvjet za održiv ekonomski razvoj. Ovde je potrebno naglasiti da je civilno društvo uradilo dosta u podizanju svijesti o MIP-u, te da će ova uloga biti od velikog značaja u narednom periodu kako bi se ovaj proces pokrenuo sa mrtve tačke.

Postoji mnogo razloga za razvoj MIP-a u BiH. Politike u ovoj oblasti neophodne su ne samo građanima, već i vladama da bi mogle ispuniti svoje uloge u digitalnom dobu. Ove politike trebaju dosegnuti do svih slojeva stanovništva i spriječiti procese koji vode raslojavanju društva i povećavanju digitalnog jaza među stanovništvom. Također, ove politike nude okvir za pronalaženje adekvatnih odgovora na sve aktuelnije probleme širenja različitih oblika lažnih i iskrivljenih informacija na internetu. Politike medijske i informacijske pismenosti mogu doprinijeti osnaživanju sve većeg broja građanki i građana da diskutiraju i upravljaju javnim raspravama o relevantnim pitanjima, a u

---

¹ U ovoj studiji o politikama i strategijama medijske i informacijske pismenosti u BiH koristi se UNESCO-ov složeni koncept medijske i informacijske pismenosti. Za UNESCO, MIP uključuje kombinaciju znanja, stavova, vještina i praksi potrebnih za traženje, pristupanje, analiziranje, ocjenjivanje, korištenje, doprinošenje, proizvodnju i komuniciranje informacijama i znanjem na kreativne, zakonite i etičke načine, razumijevajući online i offline prava, i angažiranje s informacijama, medijima i tehnologijama za održivi razvoj.

kontekstu digitalne transformacije društva. Ovo otvara prilike za smislen dijalog među građanima različitih etničkih, religijskih, ideoloških i političkih grupa.

Civilno društvo sigurno ima važnu ulogu u komunikaciji urgencije razvoja MIP-a. Ovaj element urgencije MIP-a se nameće bosanskohercegovačkom društvu ako se uzme u obzir da je EU okarakterisala MIP kao preduslov održivog razvoja otvorenih, pluralnih, inkluzivnih i participativnih društava znanja, te građanskih institucija, organizacija, zajednica i pojedinaca koji čine ta društva. Civilno društvo je već prepoznato u svojim nastojanjima da kompenzira identificirane nedostatke zbog manjka javnih politika i praksi.

Mnogobrojne aktivnosti civilnog društva u saradnji sa proaktivnim javnim institucijama vezane za unapređenje MIP-a su pohvalne, ali nedostaje dugoročni strateški okvir koji garantuje održivost i izvodljivost, te suštinsko rješavanje potrebe. Ovo se može osigurati isključivo kroz uspostavu krovne strategije ili politike. Sve ovo ne samo da je kreiralo situacije da donosioci odluka nemaju osjećaj urgencije koja je vezana za kreiranje strategije, već nemaju ni adekvatne politike koje bi pojasnile neke od nedoumica, te mogle pomoći u definisanju strateških okvira za pojedine segmente i aspekte šireg konteksta MIP-a. Ovo se naročito odnosi na sistem obrazovanja gdje bilo kakve odluke moraju biti utemeljene na iscrpnim informacijama, analizama, istraživanjima, naučnim dostignućima, jer ad-hoc intervencije u sektoru mogu potencijalno imati vrlo negativne dugoročne posljedice koje će postati evidentne tek nakon dužeg vremenskog perioda. Svaki budući angažman aktera civilnog društva treba sagledati ključne aspekte vezane za strateške smjernice koje trebaju biti uzete u obzir kako bi se osiguralo što argumentovanije donošenje odluka o MIP- u.

Trenutno stanje – civilno društvo nije prepoznato kao strateški partner

Medijska i informacijska pismenost, zasnovana na principima cjeloživotnog učenja, je krovna kompetencija koja se pretpostavlja u društvu koje je doživjelo digitalnu transformaciju i očekuje od građanina da je dovoljno informisan i obrazovan kako bi bio ravnopravan učesnik u demokratskom diskursu, te kao proaktivni samostalni subjekt, konstruktivno i odgovorno donositi odluke i doprinositi društvu znanja.

BiH još nema strategiju i politike o uspostavi i unapređenju MIP-a te se trenutno nalazi u fazi osmišljavanja strateških principa koji će modelirati buduća promišljanja o MIP-u. Jedna od platformi za strateško osmišljavanje je sadržana u „Deklaraciji o značaju medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini“ iz 2019. godine koja nudi principe koji bi mogli biti od velike pomoći, budući da je ova deklaracija osigurala da se urgencija strateškog promišljanja o medijskoj i informacijskoj pismenosti aktuelizira kod svih ključnih učesnika u procesu.

Deklaracija je značajno unaprijedila strateško promišljanje te je i ponudila osnovne principe za izradu nacionalne strategije i osigurala bitnu ulogu civilnog društva u ovom procesu. Principi preciziraju važne odrednice za buduće strateško osmišljavanje MIP-a u BiH, te nalažu da se prilikom izrade strategije uzme u obzir da:

- i medijska i informacijska pismenost je preduslov održivog razvoja otvorenih, pluralnih, inkluzivnih i participativnih društava znanja,
- ii medijska i informacijska pismenost se odnosi se na kognitivne, tehničke i socijalne vještine i sposobnosti građanki i građana da pristupaju, kritički ocjenjuju, koriste i doprinose informacijskim i medijskim sadržajima,
- iii medijsku i informacijsku pismenost podržava UNESCO-ov integralni

pristup, te se temelji na Konsultacijama o strategijama i politikama MIP u Bosni i Hercegovini (2018), kao i prethodnim međunarodnim dokumentima²

- iv. da bi se postigli ovi ciljevi, neophodno je suštinsko razumjevanje transformacije društva, a sukladno tome i samih obrazovnih procesa,
- v. limitiran pristup informacijama i medijima gdje se ograničenja postavljaju na fizički pristup tehnologijama i mnogi ljudi nemaju potrebne vještine i razvijenu sposobnost kritičkog razmišljanja nužnih za donošenje utemeljenih odluka i rješavanje problema u svakom aspektu života.

Jedna od stavki koja je usvojena deklaracijom je da javne institucije prepoznaju „organizacija civilnog društva kao partnera“ u procesu uspostave i unapređenja MIP-a.³ Ipak, iako pojedini akteri civilnog društva daju svoj doprinos kroz različite projekte i kampanje, suštinski, nema napretka u prepoznavanju civilnog društva kao partnera u procesima razvoja i promocije strategija i politika medijske i informacijske pismenosti, te razvijanju civilno-javnog partnerstva u analizama politika, konsultacijama, definiranju pravaca strateškog razvoja i implementiranju projekata. Javne institucije se nisu strateški odredile prema akterima i organizacijama civilnog društva, kao ni spram koncepta civilno-javnog partnerstva. Uopšteno gledano, podrška civilnom društvu je jednaka podršci medijskoj i informacijskoj pismenosti, tj. još je deklarativna od strane javnih institucija. Istinsko partnerstvo nedostaje iako su neke od vodećih inicijativa u oblasti medijske i informacijske pismenosti u BiH do sada dolazile iz civilnog sektora, te su se kroz njih dijelom kompenzirali nedostaci javnih politika i praksi (Brunwasser, Turčilo & Marko, 2016; Hodžić, Petković & Bašić Hrvatinić, 2019).

Deklaracija je u skladu sa principima Evropske unije (EU) koji nalažu da se prate i rješavaju izazovi koje donosi ekspanzija elektronskih komunikacija i digitalizacija društva. Kako bi se osiguralo da se odgovori na ovaj izazov, EU je u permanentnom procesu razvoja novih politika i strategija kako bi svim segmentima društva osigurala jednak i pošten pristup vještinama i sistemima

---

² Praška deklaracija "Prema informacijsko pismenoj zajednici" (2003); Aleksandrijska objava "Svjetionici informacijskog društva" (2005); Fez deklaracija o medijskoj i informacijskoj pismenosti (2011); preporuke IFLAe o medijskoj i informacijskoj pismenosti (2011); Moskovskoj deklaraciji o medijskoj i informacijskoj pismenosti (2012); i UNESCO Smjernice za razvoj politika i strategija MIP (2013).

³ Deklaracija o značaju medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini. (2019). Dostupna Dostupna na: <http://bit.ly/2BdhXoh>.

MIP-a, gdje im je bitan partner civilno društvo. U saradnji sa civilnim društvom EU je kroz niz izvještaja, deklaracija, rezolucija i preporuka omogućila pojedinačnim članicama EU, kao i zemljama u procesu pristupanja EU, da se usmjere u očekivanom pravcu kako bi osigurale da je sistem MIP-a spreman da odgovori na trenutne i buduće izazove sa kojim se članice suočavaju.

Uloga civilnog društva u uspostavi i unapređenju MIP-a će biti osigurana bez obzira na to da li javne institucije to istinski žele ili ne. Naime, BiH se kroz proces pristupanja EU približava standardima vezanim za MIP koji jasno definišu ulogu civilnog društva. U procesu pregovora za članstvo BiH preuzima pravnu tekovinu EU-a kojom su definisane smjernice za oblast elektronskih komunikacija, usluga informacijskoga društva i audiovizuelne politike, takozvano 10. pregovaračko poglavlje - *Informacijsko društvo i mediji*. BiH je već poduzela prve korake vezane za ovo poglavlje kada je dostavila odgovore na Upitnik EU-a.⁴

Ovo poglavlje obezbjeđuje standarde slobodnih, nepristrasnih i profesionalnih elektronskih medija i medijski pismenog društva. EU prepoznaje sve veću važnost medijske pismenosti, tj. svih tehničkih, kognitivnih, društvenih, građanskih i kreativnih sposobnosti koje nam omogućuju da pristupimo tradicionalnim i novim oblicima medija i služimo se njima s kritičkim razumijevanjem (Vijeće Evropske unije, 2016/C 212/05). Ona je usko povezana s aktivnim sudjelovanjem u demokratskom životu, s građanstvom i sposobnošću kritičkog i neovisnog prosuđivanja, kao i razmišljanja o vlastitim postupcima gdje civilno društvo mora imati veliku ulogu (2016/C 212/05).

Konkretno gledano, MIP u kontekstu EU integracije BiH se može najpreciznije definisati kroz preporuke Evropske komisije o medijskoj pismenosti iz 2009. godine (Vijeće Evropske unije, 2009/625/EC). Ovdje se naglašava da se: „[m]edijskom pismenosti treba baviti na različite načine na različitim razinama. Modaliteti uključivanja medijske pismenosti u školskim programima na svim razinama su primarna odgovornost država članica. Uloga koju imaju lokalne vlasti je također vrlo važna jer su bliske građanima i podržavaju inicijative u neformalnom obrazovnom sektoru. Civilno društvo također bi trebalo aktivno doprinositi promicanju medijske pismenosti odozdo prema gore“ (2009/625/EC).

---

⁴ Direkcija za evropske integracije Bosne i Hercegovine, dostupno na: http://www.dei.gov.ba/search/Default.aspx?selectedCategory=0&contentType=0&langTag=bs-BA&pageIndex=2&template_id=120&q=poglavlje+10&fromLastUpdated=&thruLastUpdated=&fromPublishedDate=&thruPublishedDate=&searchDepth=0

Također, u razmatranju obaveza BiH da ispuni predpristupne standarde EU u oblasti MIP-a, bitno je uzeti u obzir i odluku Vijeća Evropske unije od 30. juna 2016. godine o razvoju medijske pismenosti i kritičkog mišljenja putem obrazovanja i osposobljavanja (Vijeće Evropske unije, 2016/C 212/05). U ovoj odluci su izričito navodi da zemlje pojedinačno trebaju u okviru svoje ukupne zadaće da pripreme mlade za društvo i tržište rada te da im pruže potporu u postizanju osobnog ispunjenja, obrazovanje i osposobljavanje tako što će pomoći mladima da postanu medijski pismeni i odgovorni građani budućnosti (2016/C 212/05). Navode da je jedan od ključnih elemenata MIP obrazovanja i osposobljavanja jest mladima usaditi temeljne vrijednosti te razviti i održavati otvoren duh pun propitivanja, uz sposobnost neovisnog i kritičkog mišljenja i dobre prosudbe oslanjanjem na znanje temeljeno na činjenicama (2016/C 212/05).

Saradnja BiH sa multilateralnim tijelima i civilnim društvom je od velike važnosti kako bi se uspostavio provodiv i održiv sistem integracije MIP-a. Ova saradnja je od velike važnosti u procesu priključenja EU. Npr., EU poziva svoje članice da nastave surađivati s civilnim društvom i drugim multilateralnim forumima, čak i kada su ostvarile punopravno članstvo, kao što su Vijeće Europe, UNESCO i OECD, te da uzmu u obzir njihov rad jer kako navode, izazovi prelaze granice i utječu na zemlje i unutar i izvan Evropske unije (2016/C 212/05). Samim tim, saradnja BiH sa ovim multilateralnim tijelima i civilnim društvom na pitanjima uspostave i unapređenja MIP-a u velikoj mjeri osigurava da će pregovaranje 10. poglavlja biti uspješno.

Osnova UNESCO filozofije je da bez politike i strategije MIP-a, razlike će se vjerojatno povećati između onih koji imaju i onih koji nemaju pristup informacijama i medijima, i uživaju li ili ne slobodu izražavanja (Grizzle, 2013). Dodatne će se razlike pojaviti između onih koji mogu i ne mogu pronaći, analizirati i kritički procijeniti i primijeniti informacije i medijske sadržaje za donošenje odluka, što će dugoročno voditi stagnaciji društva. Ono što je bitno naglasiti je da UNESCO zagovara u zemljama članicama i onima koje su u procesu pregovora za članstvo, da je bitan aspekt održivog i izvodljivog promišljanja i djelovanja vezanih za MIP-u u formalnim institucijama obrazovanja. Prema njihovom stavu, zemlje koje su u procesu pregovora trebaju imati politike i strategije koje adresiraju: i) kontinuiranu reformu kurikuluma; ii) nove oblike nastavnih tehnika i tehnika ocjenjivanja; iii) razvoj učitelja i bibliotekara; iv) reforme fokusirane na škole; v) obrazovanje za održivi razvoj; v) poboljšano akademsko istraživanje (Grizzle, 2013). Svi ovi segmenti su prožeti uskom saradnjom sa civilnim sektorom (Grizzle, 2013).

Dalji koraci – imperativ zagovaranja

Uzimajući u obzir da je neophodno definisati strateški pristup u razvoju MIP-a u sistemima obrazovanja koji uzimaju u obzir i obaveze prema EU standardima kao i održivost i provodivost konkretnih aktivnosti, Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu je, vođen usvojenim dokumentima i metodologijama UNESCO-a i drugih autora, ponudio okvir koji se treba razmotriti pri izradi strategije. Osnovni principi su: i) hibridni model višekomponentne integracije medijske i informacijske pismenosti u obrazovni sistem, ii) dinamički digitalni objekt učenja, i iii) vođeno istraživačko učenje.

Hibridni model višekomponentne integracije kao način integracije medijske i informacijske pismenosti u obrazovne sisteme uključuje i horizontalnu i vertikalnu integraciju. Vertikalna integracija podrazumjeva razvoj nauke, istraživanja i cjeloživotno obrazovanje budućih nastavnika, što će kroz nauku i istraživanje pružiti podršku donosiocima odluka, osigurati stručno i profesionalno usavršavanje, te rad sa nastavnicima, bibliotekarima i ostalim akterima svih nivoa obrazovnog sistema. Horizontalna integracija podrazumijeva kros- kurikularnu saradnju nastavnika i bibliotekara u okviru nastavnih programa i planova, te ishoda učenja. U tom kontekstu fokus je na principima i sadržajima za razvoj krovne kompetencije medijske i informacijske pismenosti u okviru obrazovnog sistema i društva. Dinamički digitalni objekt učenja je neminovan iskorak u kontekstu digitalne transformacije društva, obrazovanja i nastavnih materijala. Princip u konačnici podržava hibridni model višekomponentne integracije kroz osiguranje radnih i nastavnih materijala, te instrumenata učenja, a dugoročno gledano će osigurati da proces integracije medijske i informacijske pismenosti u sisteme obrazovanja bude održiv. Vođeno istraživačko učenje je metod uspostave kolaborativne istraživačke zajednice učenika, nastavnika i bibliotekara, bazirano na inovativnom timskom pristupu istraživačkom procesu kojim se potiču i razvijaju pedagoške prakse autonomije učenja.

Sve intervencije uzimaju u obzir ključne aspekte vezane za strateške smjernice koje trebaju biti uzete u obzir kako bi se osiguralo što argumentovanije donošenje odluka o integraciji MIP-a u sisteme obrazovanja. Učinkovitost predloženih intervencija se analizirala kroz: i) učinak - **ishod učenja** (nastavnika i učenika), ii) cijenu - **investicija** koja se mora poduzeti da MIP zaživi u sistemu obrazovanja, iii) opterećenost kurikuluma - **involviranost** učenika i nastavnika, iv) **vrijeme** – neophodni vremenski okvir za sprovedbu modela, i održivost intervencije. Analizom se zaključilo da je hibridni model višekomponentne integracije optimalan princip.

Neophodno je da civilno društvo postane aktivan zagovarač, ne samo principa kao što je hibridni model višekomponentne integracije, već je uopšteno potrebno dodatno razvijati angažman aktera civilnog društva direktno u edukacijskim programima. Npr. specijalizacija edukacijskih centara civilnog društva u edukaciji u određenoj oblasti i za određene ciljne grupe u kontekstu cjeloživotnog učenja (Hodžić, Petković & Bašić Hrvatin, 2019). Centri za cjeloživotno učenje, udruženja roditelja i druge organizacije trebaju razviti edukacije za roditelje, koje su trenutno najmanje zastupljene (Hodžić, Petković & Bašić Hrvatin, 2019). Posebnu pažnju treba posvetiti i edukaciji sa tematskim fokusom koja podržava i unaprijeđuje pincipe koji su srž MIP-a. Npr. rad na razvoju kritičkog mišljenja⁵ je dobar pristup u prenosu ključnih kompetencija sadržanih u MIP- u.

Rad monogobrojnih organizacija civilnog društva je polučio neke rezultate jer MIP je postao dio diskursa javnih institucija. Ipak, ovaj pionirski poduhvat uprkos brojnim aktivnostima i akterima nije donio veće pomake, akteri djeluju raspršeno, njihove akcije su mahom kratkog roka i u cjelini su ovisni o donacijama stranih donatora (Hodžić, Petković & Bašić Hrvatin, 2019). Aktivnosti obuke i neformalnog obrazovanja kako učenika tako i učitelja kroz seminare i radionice, stručni skupovi, tematske kampanje, istraživanja i analize jednostavno nisu održive bez krovne politike države i jasnih dugoročnih strateških odrednica. Samim tim akteri civilnog društva teško će održati kontinuitet u radu. Uprkos značajnim naporima i angažmanu, nedostaje strateški osmišljen, održiv i dugoročno izvodiv doprinos civilnog društva.

Sudeći po nivou interesa javnih institucija vidljivo je da nema naznaka da će civilno društvo u narednom periodu učestvovati u kreiranju strateških

---

⁵ Za više pogledaj seriju priručnici u okviru programa obuke „Čitanjem i pisanjem do kritičkog mišljenja“, na <http://www.sbs.ba>.

odrednica vezanih za MIP, a koje su od krucijalnog značaja za održavanje kontinuiteta u njihovom radu, bez zajedničkog nastupa sa jasnom platformom koja se zagovara. Kroz zajedničku platformu uvjeti za aktivno učešće civilnog društva će se sigurno poboljšati u procesima kao što su npr. revizija postojećih nastavnih planova i programa osnovnih i srednjih škola, integrisanje različitih MIP kompetencija u školske nastavne aktivnosti kako bi se dopunilo formalno okruženje učionica, ili razvijanje pilot- projekta koji će uključiti nastavni plan i program i smjernice za profesionalce.

PREPORUKE

- ***Podizanje svijesti sa fokusom na javni sektor i subjekte u obrazovanju***

Civilno društvo treba preuzeti ulogu dizanja svijesti kako u okviru javnog sektora tako i u u okviru sektora obrazovanja, po najprije u sektoru civilnog društva. Javnost i donosioci odluka su upoznati samo sa osnovama medijske i informacijske pismenosti i nemaju jasno formiran stav o neophodnosti razvoja politika koje bi unaprijedile ovaj bitan uvijet za razvoj društva u cijelini. Samim tim je neophodno poduzeti aktivnosti dizanja svijesti koje bi približile suštinske vrijednosti i prednosti strateškog promišljanje o medijskoj i informacijskoj pismenosti. Kroz ovu aktivnost bi se osigurala da sada samo deklarativna podrška preraste u suštinsku podršku civilnom društvu u njihovom nastojanju da se MIP etablira kroz krovne strategije i politike.

- ***Osnaživanje baze civilnog društva – podrška razvoju aktivnog građanstva***

Civilno društvo, kao saorganizovani dio liberalnog društva, odvojen od struktura vlasti, treba intenzivnije raditi sa svojom bazom, građanima okupljenim oko zajedničkih interesa, te raditi na osnaživanju te baze u kontekstu kompetencija medijske i informacijske pismenosti.

Bibliografija

- Alton Grizzle, et al. 2013. *Media and information literacy: policy and strategy guidelines*. Paris: UNESCO. Dostupno na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000225606>
- Bindé, Jérôme. 2005. *Towards Knowledge Societies: UNESCO World Report*. Paris: UNESCO. Dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001418/141843e.pdf>
- Brunwasser, Matthew. Turčilo, Lejla i Marko, Davor. 2016. *Assessment of the media sector in Bosnia and Herzegovina*. Sarajevo: USAID. Dostupno na: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00M8ZB.pdf
- Council of European Union. 2016. „Council conclusions of 30 May 2016 on developing media literacy and critical thinking through education and training.“ *Official Journal of the European Union C 212/5*, (2016/C 212/05). Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:212:FULL&from=ES>
- Council of European Union. 2018. *Draft study on media and information literacy in the digital environment*. Dostupno na: <https://rm.coe.int/090000168078b801>
- Čičkušić, Vesima. 2015. „Percepcija i stavovi BiH nastavnika o medijskom obrazovanju.“ *Medijski dijalozi* 8(22), 123-140.
- Dizdar, Senada. 2007. „Obrazovanje bibliotekara: prilagođavanja tradicionalnih programa 'novom vremenu' i promijenjenim zadacima.“ *ICSL Yearbook of International Convention of Slavic Librarians' in Sarajevo* 3(3), 31-44.
- ECRI. 2017. *Report following the visit to Bosnia and Herzegovina from 12 to 16 June 2017. Strasbourg: Council of Europe, Commissioner for Human Rights*. Dostupno na: <https://rm.coe.int/report-following-the-visit-to-bosnia-and-herzegovina-from-12-to-16-jun/16807642b1>
- European Commission. 2009. „Commission Recommendation of 20 August 2009 on media literacy in the digital environment for a more competitive audiovisual and content industry and an inclusive knowledge society.“ *Official Journal of the European Union L 227*, (29. 8. 2009). Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009H 0625&from=EN>
- European Commission. 2016. *Staff Working Document. Bosnia and Herzegovina 2016 Report*. Brussels: European Commission. Dostupno na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_bosnia_and_herzegovina.pdf
- European Commission and Council of Europe. 2011. *Report Reviews on Youth Policies and Youth Work in the countries of South East Europe, Eastern Europe and Caucasus – Bosnia and Herzegovina*. Dostupno na: http://www.youthpolicy.org/national/Bosnia_2011_Youth_Policy_Briefing.pdf
- Gagliardone, Iginio et al. 2015. *World Trends in Freedom of Expression*. Paris: UNESCO.

- Gender centar FBiH. 2017. *Ciljevi gender akcionog plana*. Sarajevo. Dostupno na: <http://www.gcfbih.gov.ba/project/obrazovanje/>
- Grizzle, Alton et al. 2013. *Media and Information Literacy. Policy and Strategy Guidelines*. Paris: UNESCO. Dostupno na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000225606>
- Halilović, Kanita et al. 2016. *Media Literacy and Education needs of journalists and population in Bosnia and Herzegovina*. Sarajevo: Media Initiatives. Dostupno na: http://seemediapartnership.cji.ro/wp-content/uploads/2017/02/BiH_FINAL.pdf
- Hauben, Michael et al. 1997. *Netizens: On the History and Impact of Usenet and the Internet*. Los Alamitos: IEEE Computer Society Press.
- Hibert, Mario. 2018. *Digitalni odrast i postdigitalna dobra*. Zagreb: Multimedijalni institut i Institut za političku ekologiju. Dostupno na: http://ipe.hr/wp-content/uploads/2019/01/Mario_Hibert_Digitalni_odrast.pdf
- Hodžić Sanela et al. 2019. *Medijska i informacijska pismenost u Bosni i Hercegovini: brojne inicijative civilnog sektora i nedostatak javnih politika*. Sarajevo: Mediacentar. Studija finansijski podržala Evropska unija. Dostupno na: https://www.media.ba/sites/default/files/medijska_i_informacijska_pismenost_u_bosni_i_hercegovini_final.pdf
- Ibrahimbegović Tihak, Vanja. 2015. „Kompetencije nastavnog kadra u BiH kao element razvoja medijske pismenosti.“ u Ibrahimbegović Tihak, Vanja. (ur.), *Medijska pismenost u digitalnom dobu*. Sarajevo: Internews.
- Ibrahimbegović Tihak, Vanja. 2016a. „Enhancing media literacy in Bosnia and Herzegovina: Towards utilization of IT tools in teaching media and digital literacy.“ u De Abreu, Belinha S. i Yildiz, Melda N. (ur.), *Global media Literacy in a Digital Age: Teaching Beyond Borders*. New York: Peter Land Publishing.
- Ibrahimbegović Tihak, Vanja. 2016b. „From learning content to learning process skills of understanding, analysis, access and production: Media Literacy – Education for 21st Century.“ u Pašalić-Kreso, (ur.), *Ka novim iskoracima u obrazovanju (Stepping Towards New Challenges in Education)*. Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Ibrahimbegović Tihak, Vanja. 2017. „Medijska pismenost: prevencija zloupotrebe i preduslov kvalitetnog učešća djece i mladih u medijima.“ u Mujagić, Nermina i Kačmarčik, Nela (ur.), *Mediji u najboljem interesu djeteta*. Sarajevo: UNICEF. Dostupno na: <https://medijizasvakodijete.wordpress.com/2017/08/16/vanja-ibrahimbegovic-tihak-ma-medijska-pismenost/>
- Ibrahimović, Namir. 2015. „Mediji i medijska pismenost u osnovnoj školi.“ u Ibrahimbegović Tihak, Vanja. (ur.), *Medijska pismenost u digitalnom dobu*. Sarajevo: Internews.
- IFLA. 2015. *IFLA Strategic Plan 2016-2021*. Hague: IFLA. Dostupno na: <https://www.ifla.org/files/assets/hq/gb/strategic-plan/2016-2021.pdf>
- Internet World Stats. 2017. Dostupno na: <http://www.internetworldstats.com/europa2.htm#ba>
- Kodeks Regulatorne agencije za komunikacije BiH o audiovizelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija 2011. Službeni list BiH, br. 98/11.
- Kodeks Regulatorne agencije za komunikacije BiH o komercijalnim komunikacijama 2011. Službeni list BiH, br. 98/11.
- MacKinnon, Rebecca et al. 2014. *Fostering Freedom Online: The Role of Internet Intermediaries*. Paris: UNESCO. Dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002311/231162e.pdf>
- Mapping Digital Media: BIH. 2012. UK: Open Society Foundations.
- Marić, Silvana. 2015. „Medijska manipulacija i medijska pismenost kroz teorijski okvir.“

Medijski dijalozi 8(22), 103-122.

- MEASURE BiH. 2017. *Brief overview of main challenges in primary and secondary education in BiH*. Sarajevo: MEASURE BiH. Dostupno na: <http://www.measurebih.com/uiimages/Overview20of20Main20Challenges20in20Primary20and20Secondary20Education20in20BiH.pdf>
- Ministarstvo civilnih poslova BiH. 2015. *Akcionni plan za izradu i provedbu kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini za period 2014-2020*. Sarajevo: Službeni list br. 28/15.
- Ministarstvo civilnih poslova BiH. 2016. *Prioriteti za razvoj visokog obrazovanja u BiH za period 2016-2026*. Sarajevo. Dostupno na: http://www.mcp.gov.ba/org_jedinice/sektor_obrazovanje/dokumenti/strateski_doc/default.aspx?id=7562&langTag=bs-BA
- Ministarstvo civilnih poslova BiH. 2018. *Data on Youth in BiH*. Sarajevo. Dostupno na: http://www.mladi.gov.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=46&Itemid=34
- Ministarstvo obrazovanja Republike Srpske. 2016. *Strategija obrazovanja Republike Srpske za period 2016- 2021*. Banjaluka: Službeni glasnik Republike Srpske.
- Moscow Declaration on Media and Information Literacy 2012*. Moscow: The International Conference Media and Information Literacy for Knowledge Societies. Dostupno na: <https://www.ifla.org/publications/moscow-declaration-on-media-and-information-literacy>
- MSI BiH. 2016. Media Sustainability Index. USA: Irex.
- Murinska-Gaile, Sandra i Hadžialić, Sabahudin. 2017. „Development of Critical Thinking Skills: Comparative Analysis of Media Literacy Level in Bosnia and Herzegovina and Latvia.“ *Society, Integration, Education: Proceedings of the International Scientific Conference*, 504- 518.
- Muslić, Fuada i Zolota, Alma. 2013. „Developing Information Literacy for Lifelong Learning and Knowledge Economy in Western Balkan Countries.“ *The 7th International BAM Conference*, Sarajevo, National and University Library of Bosnia and Herzegovina. Dostupno na: <http://old.unsa.ba/s/images/stories/novosti/BAM%202013-presentation.pdf>
- Omladinska informativna agencija. 2007. *Report 3, Conference of Local Governments and Youth in Bosnia and Herzegovina*. Sarajevo: ONAuBiH.
- OneWorld Platform. 2015. Internet Governance Forum of Bosnia and Herzegovina (#BHIGF) 2015. Sarajevo: OneWorld Platform. Dostupno na: <https://oneworldplatform.net/wp-content/uploads/2016/04/BHIGF-Report-2015.pdf>
- OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina. 2017. Media literacy focus of OSCE-organized training course for students of University of Sarajevo. Dostupno na: <https://www.osce.org/mission-to-bosnia-and-herzegovina/363296>
- Parlamentarna skupština BiH. 2003. *Rezolucija o mladim u Bosni i Hercegovini*. Službeni list BiH, br. 12/03.
- Planinić, Martina. 2015. „Medijska pismenost i medijski odgoj.“ *Medijski dijalozi* 8(22), 93-102.
- Ramić, Anela. 2015. „Povijesno-politički značaj i utjecaj medijske pismenosti u savremenom dobu.“ *Medijski dijalozi* 8(22), 17-28.
- Sarajevo Film Festival. 2017. *Council of Europe Adopts Landmark Recommendation on Gender Equality in the Audiovisual Sector*. Dostupno na: <https://www.sff.ba/novost/10765/council-of-europe-adopts-landmarkrecommendation-on-gender-equality-in-the-audiovisual-sector>
- Siurala, Lasse. 2007. Involving Young People in Policy and Implementation Department of Youth, Integrated Youth Policy Conference 17-19 January, Rotterdam, Netherlands.

- Step-by-Step. 2020. *Procjena online nastave tokom pandemije Covid-19 od strane roditelja i učenika u BiH. Izvještaj mart-juni 2020.* Dostupno na: <https://www.promente.org/index.php/bs/vijesti/541-istrazivacki-izvjestaj-procjena-online-nastave-tokom-pandemije-covid-19-od-strane-roditelja-i-ucenika-u-bih>
- Šljivo Grbo, Amila. 2015. „Medijska pismenost i kriza društva.“ *Medijski dijalozi* 8(22), 9-16.
- Statut Brčko Distrikta BiH. 2007. Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH, br. 3/07.
- Tajić, Lea. 2013. *Medijska pismenost u BiH.* Sarajevo: Internews in BiH.
- Tajić, Lea. 2015. „Uloga evropskih regulatornih tijela u oblasti medijske pismenosti.“ u Car, V., Turčilo Lejla i Matović, Marijana (ur.), *Medijska pismenost – preduvjet za odgovorne medije* (91- 104). Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
- Turčilo, Lejla. i Tajić, Lea. 2014. *Media and Information Literacy Policies in Bosnia-Herzegovina.* Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu. Dostupno na: http://ppemi.ens-cachan.fr/data/media/colloque140528/rapports/BOSNIA-HERZEGOVINA_2014.pdf
- Turčilo, Lejla. i Tajić, Lea. 2015. „Bosna i Hercegovina: Nepostojanje strategije kompenzirano individualnim naporima u razvijanju medijske pismenosti.“ u Car, V., Turčilo, Lejla i Matović, Marijana (ur.), *Medijska pismenost – preduvjet za odgovorne medije* (7-17). Sarajevo: Fakultet političkih nauka
- Turčilo, Lejla. 2017. „Medijska pismenost u BiH: Način odgajanja (medijski, društveno i politički) osviještene javnosti.“ u Turčilo, Lejla. (*Pogledi o medijima i društvu: članci, eseji, istraživanja.* Sarajevo: Vlastita naklada.
- Turčilo, Lejla; Osmić, Amer; Žiga, Jusuf. 2017. *Mladi, politika i mediji, Priručnik za razvijanje političke i medijske pismenosti mladih.* Sarajevo: Friedrich Ebert-Stiftung (FES).
- Vajzović, Emir. 2017. „Informacijsko društvo i demokratija: građanska pismenost za digitalno doba.“ u Pralica, Dejan i Šinković, Norbert (ur.), *Digitalne medijske tehnologije i društveno- obrazovne promene 7.* Novi Sad: Filozofski fakultet, Odsjek za medijske studije.
- Vajzović, Emir et al. 2019. „Uvođenje medijske i informacijske pismenosti u obrazovni sistem - procjena kompetencija nastavnika za podučavanje medijske i informacijske pismenosti u Kantonu Sarajevo“. *Sarajevski žurnal za društvena pitanja* 8(1-2), 131-163.
- Vajzović, Emir. 2019. „Medijska i informacijska pismenost u sistemu cyber sigurnosti“. Posebno izdanje časopisa *Kriminalističke teme. Međunarodna konferencija Savremeni izazovi u cyber sigurnosti. Kriminalističke teme. Zbornik radova.* Godina 19(5), 529-542.
- Vijeće ministara BiH. 2006. *Odluka o usvajanju politike sektora emitiranja u Bosni i Hercegovini.* Sarajevo: Službeni list BiH, br. 18/07.
- Vijeće ministara BiH. 2008. *Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementiranja 2008-2015 godine.* Sarajevo: Službeni list BiH, br.14/08.
- Vijeće ministara BiH. 2017. *Odluka o usvajanju politike razvoja informacionog društva Bosne i Hercegovine za period 2017 – 2021. godine.* Sarajevo: Službeni list BiH, br. 42/17. Preuzeto sa: <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/LhPPM81UcxE=>
- Vilson, Karolin et al. 2015. *Informaciona i medijska pismenost: Program obuke nastavnika.* Cetinje: Nacionalna biblioteka Crne Gore. Dostupno na: https://www.nb-cg.me/fajlovi/IMP_Program_za_nastavnike_PRERADA.pdf
- Vučetić, Vuk. 2020. *Edukacija u oblasti medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini: Aktuelni problemi i preporuke.* Sarajevo: Mediacentar. Dostupno na: https://www.media.ba/sites/default/files/mggm-policy_vucetic_0.pdf

INSTITUT ZA
DRUŠTVENA
ISTRAŽIVANJA
FAKULTETA POLITIČKIH NAUKA
UNIVERZITETA U SARAJEVU

www.fpn.unsa.ba